

Anmeldelser

Jon A. P. Gissel: »*Den indtrængende Forstaaelse*«. *Johannes Steenstrups historiesyn*. Museum Tusculanums Forlag. Gylling 2003. ISBN 87-7289-725-2. 464 sider. Kr. 398,00.

Sejrherreren skriver historien, siger man, og sådan er det jo desværre ofte. Risikoen herfor er jo særlig stor, når sejrherreerne oven i købet er historikere. Jon A. P. Gissel forsvarede i 2003 sin doktordisputats om historikeren Johannes Steenstrup (1844-1935), der vel at mærke ikke var sejrherre, men derimod en af taberne i datidens kulturkamp. Steenstrup var både national, konservativ og hermeneutiker, hvori- mod den sejrende fløj, der kan personificeres ved historikeren Kristian Erslev, var kulturradikal – ofte som han ligefrem knyttet til partiet Det Radikale Venstre – og positivistisk. De, der repræsenterede en naturlig efterfølger af den romantiske bevægelse, skubbedes til side af det »modernes« gennembrud eller »det kritiske gennembrud«, som det kaldes inden for historiefaget; navngivet af den sejrende »kritiske« skole naturligvis. Hermed har sejrherren jo allerede antydnet, at forgængerne var »ukritiske«. At Steenstrup vitterlig var en af taberne – på trods af at han i sin samtid var bredt respekteret også af Erslev – ses således af den senere historieskrivnings dom over ham: Gissel nævner, hvordan den venstreradikale historiker Erik Arup blot tre år efter Steenstrups død lagde grunden til nedrakningen af ham ved at fremstille ham som modstander af al kritisk forskning (og dermed nærmest en forløber for nazismen), hvilket er ganske urimeligt, hvad der er et af målene med Gissels disputats at få afdækket.

Steenstrup var naturligvis ikke modstander af kritisk forskning; han var blot ikke positivist og ikke tilhænger af, at man indsnævrede brugen af kilder ved at sætte kildekritikken på formel, som den erslevske skole ønskede, ganske som var historie et naturfag. Ved et sådant ideal om, at historieforskningen kan drives som en eksakt

Anmeldelser

videnskab, afskærer historikeren sig fra væsentlige indsigter, og faget får en tendens til en overvægt af kildestudier, der ikke fører til forsøg på syntesedannelse, samt til en hyperkritik, der ofte bliver til gold fornægtelse af viden om fortiden. Kildekritikken bliver let et mål i sig selv og ikke et led i et forsøg på at få en overordnet forståelse af et emne. Denne tendens forstærkedes af datidens positivistisk inspirerede forsøg på at afgrænse historie som fag. Heri så Steenstrup en fare for også en åndelig indsnævring af faget. Steenstrup fastholdt i denne åndløse positivistiske tid sit syn på historie som et fag, der måtte forsøge at forstå fortiden i dens helhed og ikke lade sig indskrænke af et rigoristisk syn på brugen af kilder; Steenstrups arbejder viser også, at han i praksis efterlevede dette ved ikke blot at skrive synteseværker som fx *Normannerne* i fire bind (hans vel kendteste værk; værd at læse), men også ved sit ønske om at forstå fortiden i alle dens aspekter og således beskæftige sig med kvindehistorie, og hvad man kunne kalde økologisk historie. På mange måder viser det sig således, at Steenstrup faktisk var forud for sin tid; hans måde at arbejde med historie på – både som hermeneutiker og ved sit ønske om syntese og ved emnevalg – er mere i tråd med, hvad flere historikere i vore dage har gjort, dog uden at Steenstrup nogensinde er kommet til ære og værdighed. Stadig hedder det sig, at Erslev er den danske kildekritiks fader, måske med tilføjelsen om, at den nødvendige korrektion af ham kom med postmodernismens pegen på, at historikeren aldrig er forudsætningsløs, men går til værket med en bestemt livsforståelse og derfor aldrig kan drive fuldstændig objektiv historieforskning i positivistisk forstand. Her er det en interessant, men overset, sandhed, at netop denne indsigte havde Steenstrup som hermeneutiker jo. Hos ham blev det blot ikke, som hos postmodernismen, set som et bevis for, at der ikke findes sandhed – at alle tekster forfører – men som en konstatering. Intet menneske er forudsætningsløst, og var det det, ville

Anmeldelser

det slet ikke kunne sætte sig ind i en tekst. Den vigtige forskel på en præmoderne hermeneutiker som Steenstrup og postmodernismen er, som Gissel påpeger, at postmodernisterne slutter, at blot fordi det er svært at nå til sand erkendelse – ja, måske umuligt – betyder det jo ikke, at sandheden ikke findes, og dermed heller ikke, at man ikke skal stræbe efter den eller kan nå tættere på den ved en synsmåde end ved en anden. Gissel spørger meget træffende: Kan man overhovedet stræbe efter sandheden, hvis man ikke tror, den findes? Netop her, kunne man supplere, viser der sig en afgørende forskel på en klassisk historiker som Steenstrup og så en del postmoderne af slagsen. Steenstrup er i hele sin stil argumenterende; han tror på argumentets kraft, fordi han forudsætter, at der er en sandhed, og at den kan om ikke findes så tilnærmes. Herved kan man følge hans syntesebygning og tage stilling til, hvilke argumenter man evt. ikke kan følge. Sammenlign fx hermed historikere som Uffe Østergård, der ganske uargumenterende i det ene arbejde efter det andet har postuleret, at national identitet er en konstruktion fra 1800-tallet. Sandheden, må man gå ud fra, hvis man skal dømme Østergård på hans måde at drive forskning på, findes ikke, men historien kan bruges til at konstruere vores virkelighed med. Et sådant forræderi mod både faget, læseren og fortiden selv finder man ikke hos den »ukritiske« Steenstrup. I øvrigt er det en vigtig forklaring hos Gissel, at Steenstrup (naturligvis) var kristen, hvilket jo netop hele den kulturradikale bevægelse ikke var. Hans kristne verdenssyn gjorde både, at han troede på, at Sandheden findes, og at han følte sig personligt forpligtet af dels at søge den med oprigtighed, dels at yde retfærdighed mod samtidige modstandere og mod fortiden og dens mennesker. Det sidste falder jo i øvrigt sammen med hermeneutikkens ideal om, at forstå fortiden efter dens egne forudsætninger.

Skal man her kritisere Gissel for en ting, må det blive, at han i sit ty-

Anmeldelser

deligvis også private forsvar for en fremtrædende kristentro beklager, at Steenstrup er en »delvist sekulariseret« historiker, der ikke lader kristendommen komme stærkere frem i sit historiesyn. Dog var det for en kristentro som Steenstrups nok ikke et problem, idet han skarpt skelnede mellem, hvad der var »Kejserens«, og hvad der var Guds, hvilket Gissel i øvrigt selv understreger andetsteds. Gissel anfører desuden selv, at Steenstrup hører til den kristne tradition, der lægger vægt på menneskets handlefrihed; hermed er Gud i den umiddelbare historie jo udelukket som årsagsforklaring, hvorfor en historiker ikke behøver at beskæftige sig med ham (i det faglige). Gissel har altså sådan set selv givet svar på sin kritik af Steenstrup, som dermed virker noget urimelig.

Men tilbage til disputatsen. Gissel fremhæver det oversete faktum, at det var Steenstrup mere end Erslev, der tog initiativ til flere kildeudgivelser- og oversigter, fx i Videnskabernes Selskab. Desuden gives eksempler på, hvorledes Steenstrup, når han er blevet behandlet sagligt, altid vurderes i forhold til det faktum, at den erslevske skole vandt. Et sådant syn anlægger Gissel selvsagt ikke. Det er en del af disputatsens mål at skildre Steenstrup som et alternativ til den sejrende tradition samt at give en forklaring på Steenstrups skæbne. For at kunne det bliver det en del af disputatsens opgave at forstå Steenstrup ved at trænge ind i hans værker og forstå hans arbejdsform.

I en længere prolog rides den sejrende traditions problemer op. Modernismen og postmodernismen diskuteres i et velskrevet og indsigtfuldt stykke. I det hele taget er disputatsen velskrevet (med forsvindende få slå- og stavfejl) og umiddelbart spændende at læse. I læsningen af dette opgør lades man ikke i tvivl om, at forfatteren selv sympatiserer med sit emne og den person, han skal beskrive, og for en gangs skyld står man altså med en konservativ historiker, der beskæftiger sig med en af fortidens konservative historikere uden at skamme

Anmeldelser

sig og med det smukke formål at sikre faget en redningsplanke midt i det postmoderne morads. Redningsplanken er en hermeneutisk tradition hentet fra en fortidig dansk og konservativ historiker.

En del af forståelsen af Steenstrup er naturligvis et kendskab til selve personen, hvorfor man efter prologen præsenteres for denne; baggrunden i det nationalliberale hjem hos faderen – og naturforskeren – Japetus Steenstrup, den senere skolegang og ikke mindst manddomsgerningen naturligvis især på Universitetet og dertil i en række selskaber og foreninger. Overalt udviste Steenstrup en klassisk konservativ pligttrøskel over for faget, institutionen, staten, påtagne opgaver og ikke mindst over for de konkrete mennesker, han omgikkes. Steenstrup forblev ungt og kunne således både fagligt og selskabeligt tage sig af sine unge studerende, hvilket gjorde ham vellykket, hvad han i øvrigt var, hvor han end var aktiv. Steenstrup viste en ydmyghed for sit fag, hvilket jo er et mere sjældent syn i dag, endskønt netop åndsarbejdere vel burde erkende, hvad der er gået forud for dem selv, som de kan bygge på. Men netop respekten for traditionen var selvfølgelig en del af det, der svækkedes, da folk af Steenstrups slags fortrængtes. Steenstrup var som nævnt aktiv i flere selskaber og foreninger, heraf de fleste historiske, men han var også aktivt medlem af Akademisk Skyttekorps fra dets tidligste år og dertil i en forening, der for at modvirke den kraftige tyske påvirkning skulle knytte intellektuelle bånd til Vesteuropa – især til Frankrig og England. At han ikke var reaktionær, bevidnes i øvrigt ganske pudsigt ved det, at han både fik telefon og cykel tidligere end de fleste; han blev i øvrigt en flittig cyklist. Dog brød han sig ikke om skrivemaskinen, ej heller lysbilleder, som han fandt forstyrrende.

Det mere personlige portræt af Steenstrup er spændende og giver desuden et indtryk af tiden. Gissel viser hermed selv, at han skriver steenstrupsk, idet han forsøger at forstå sit emne og dets tid; Steen-

Anmeldelser

strups ideal om en »indtrængende Forstaaelse« lever Gissel fint op til selv. I øvrigt bliver beskrivelsen af Steenstrup ofte krydret med samtidige (eller betydelige forudgående) ånder som Henrik Scharling, Ernst von der Recke og Caspar Paludan-Müller, hvilket gør værket yderligere rigt som en indgang til hele den (sen)romantiske bevægelse; og kender man ikke disse navne, skyldes det nok det samme som det, at Steenstrup er mindre kendt end Erslev: De tilhørte det »tabende parti«, romantikere, konservative, kristne, hermeneutikere og historiker som de var. Gissel åbner altså porten på klem til en rig verden, der har været gemt og glemt, men hvis anede tilstedeværelse giver én lyst til at slå porten på vid gab og gå på opdagelse.

Disputatsens sidste dele beskæftiger sig mere håndgribeligt med Steenstrups fremgangsmåde, idet der her fra hans værker gives eksempler på Steenstrups realkritik, fremgangsmåde ved tekstrettelser og *e silentio*-slutninger samt hans forholden sig til tradition. Gyser positiverne? Læs hellere Gissels bog: I det hele er det redelighed og sund fornuft, man ser fra Steenstrups side. Eftertidens fordom er dog fastgroet: Erslev var en bedre historiker, fordi han opstillede objektive kriterier for sin videnskab; men Gissel viser, at Steenstrup var redelig og vidste, at historien må undersøges konkret, og forskeren ikke på forhånd låses fast pga. stive krav, der i det enkelte tilfælde kan vise sig ubrugelige. I øvrigt giver Gissel i forbindelse med en fremstilling af en strid om Sakse og hans danmarkshistorie et godt eksempel på Erslevs skødesløse og manipulerende »teknik« modsat Steenstrups grundige og redelige imødegåelse; men Erslev »vandt« striden. Ingen huskede Steenstrups modsvar og ingen rynkede på næsen ad Erslevs retoriske kneb. Således vandt indholdsløs retorik over sandhedssøgen – fordi Erslev per definition forudsattes at være mere pålidelig – han var jo »kritisk«.

Gissels disputats er mere end et spændende indblik i en af mange

Anmeldelser

glemt historiker; det er også et forsvar for hermeneutikken og den fortrængte historikerskole, der før Erslev drev solid og redelig forskning, men trængtes bort pga., at de ikke sluttede op om den »kritiske« parole. Den danske historieforsknings historie er blevet beriget.

Til slut en lille kommentar: Side 194 gætter Gissel på, at den H. P. Hansen, som Steenstrup i et brev raser over som værende kristen af den type, han hader (et for Steenstrup meget stærkt ord) – pga. sammenblanding af kristendom og det nationale (politik) – må være en skrivefejl for den kendte sønderjyske fører H. P. Hanssen. Det er dog ikke sikkert: Det kan lige så godt være den H. P. Hansen, der som formand for To Løver (og senere formand for Grænseforeningen) var meget aktiv i grænsesagen og i øvrigt var grundtvigsk.

Adam Wagner